

**Smjernice za izgradnju i zaštitu
Grafičke zbirke
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu**

Zagreb, 2018.

Smjernice izradile

Tamara Ilić Olujčić i Dragica Krstić.

Nakladnik

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

Za nakladnika

Tatijana Petrić

Lektura

Zrinka Mikulić

ISBN 978-953-500-175-1

Pojedinost s naslovnice: Wolgemut, Michael. Gebenna, 1493., drvorez.

Sadržaj

1. Uvod	3
2. Svrha	3
3. Organizacija Grafičke zbirke	3
4. Izgradnja fonda	4
- Kriterij prikupljanja građe	4
- Način prikupljanja građe	5
- Obrada	5
5. Korisnici i korištenje građe	6
- Korisnici	6
- Korištenje građe	6
- Izložbena djelatnost	7
6. Zaštita	7
- Smještaj fonda	8
- Sigurnost Zbirke	8
- Konzervacija i restauracija	8
- Procjena rizika i plan zaštite u kriznim uvjetima	8
7. Literatura	9

Uvod

Grafička zbirka, kao zasebna jedinica u sklopu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u daljnjem tekstu Knjižnica), utemeljena je 1919. godine. U spremištima Knjižnice nalazila se i građa likovnoga sadržaja, crteži i grafike, koja je zahtijevala drukčiji pristup u pohrani, obradi i posudbi u odnosu na knjižnu građu, te je utemeljena Grafička zbirka. Njezin je prvi voditelj bio dr. Artur Schneider, povjesničar umjetnosti. Danas je Grafička zbirka dio Odjela posebnih zbirki koji se sastoji od četiriju zbiraka građe posebne vrste, a to su Zbirka rukopisa i starih knjiga, Zbirka zemljovida i atlasa, Zbirka muzikalija i audiomaterijala te Grafička zbirka. Njezina posebnost u sklopu Knjižnice ističe se, prije svega, u tome da prikuplja neknjižnu građu umjetničkoga obilježja te da je registrirana zbirka u sklopu druge ustanove, u ovome slučaju Knjižnice, i kao takva obavlja muzeološke djelatnosti prikupljanja, čuvanja, proučavanja, komuniciranja te izlaganja likovne građe nastale na papiru. To su crteži, izvorne grafike, ex librisi, umjetnički plakati i razglednice. Veličina fonda te njezina vrijednost čine Grafičku zbirku najvećom, ali i najstarijom zbirkom takve vrste u zemlji.

Svrha

Svrha je Smjernica opisati sve postupke za izgradnju fonda Grafičke zbirke. Smjernice nisu konačan dokument, nego je podložan izmjeni ovisno o razvoju Zbirke.

U Smjernicama će se odrediti organizacija fonda Zbirke, vrsta građe koja se prikuplja, način prikupljanja građe, njezino korištenje te zaštita.

Organizacija Grafičke zbirke

Tijekom godina fond Grafičke zbirke znatno se povećao, a osim crteža i grafika od šezdesetih godina prošloga stoljeća, dopunjavan je i plakatima, razglednicama, grafičkim mapama te ex librisima. Zbirka kao fond neprestano se povećava ovisno o mogućnostima.

Cjelokupan fond Zbirke temelji se na likovnoj građi, ponajprije, nastaloj na papiru, te ga dijelimo na Croaticu i inozemnu građu. Radi boljega djelovanja Zbirke te lakše dostupnosti građe njezin je fond podijeljen na nekoliko manjih podzbiraka. Tako su crteži podijeljeni na Croaticu i inozemne autore, i to na podzbirku crteža hrvatskih autora i podzbirku crteža inozemnih autora, a grafike su razvrstane u podzbirku grafika hrvatskih autora, kao i podzbirku grafika inozemnih autora. Nepoznati su autori izdvojeni i istraživanjem se njihov broj smanjuje te prelaze u odgovarajuću podzbirku hrvatskih ili inozemnih autora.

Grafičke mape čine jednu cjelovitu podzbirku koja se većim dijelom sastoji od Croatice, uz manji broj inozemnih autora.

U podzbirkama grafika, grafičkim mapama i crtežima hrvatskih autora zastupljena su najznamenitija hrvatska slikarska imena od 16. stoljeća do danas. Isto tako, i fond inozemne grafike i crteža sadrži nekoliko zvučnih imena svjetske likovne scene. U fondu su tako zastupljene i sve grafičke tehnike duboka, visoka i plošna tiska, kao i crtačke tehnike od olovke, tuša, pastele, ugljena, akvarela, kojima su umjetnici dočarali nečiji portret, akt, pejzaž, vedutu, apstraktni motiv i sl. U podzbirci ex librisa objedinjeni su hrvatski i inozemni autori. Posebnost je toga dijela fonda što su to izvorna, umjetnička ostvarenja autora.

Njima se mogu pridružiti i autorski plakati koji imaju likovnu ili dokumentarnu vrijednost. Podzbirka plakata većim se dijelom sastoji od Croatice, obveznoga primjerka bivših jugoslavenskih republika i tek manjega broja inozemnih autora. Razglednice kao dokument vremena u kojem su nastale i *putovale*, također su vrijedan dio fonda. Čine jednu cjelovitu podzbirku, ali su u spremištu podijeljene na razglednice gradova Hrvatske, *ex-Yu*, inozemne gradove i čestitke. Podzbirka faksimila obuhvaća faksimilske otiske djela nekih poznatih svjetskih grafičara. Podzbirku preslika grafičkih mapa čine djela većinom hrvatskih autora, uz manji broj inozemnih autora. Referentna zbirka leksikona i priručnika nalazi se u čitaonici.

U spremištu Zbirke pohranjivali su se i katalozi likovnih izložaba. Novonabavljeni se katalozi od 2018. godine pohranjuju u Zatvorenome spremištu.

Izgradnja fonda

Grafička zbirka prikuplja crteže, izvorne grafike, grafičke mape, ex librise, umjetničke plakate i razglednice te referentnu literaturu. U spremištu Zbirke pohranjeni su i ovitci knjiga.

Kriteriji prikupljanja građe:

- umjetnička vrijednost djela, a to se posebno odnosi na crteže, grafike, grafičke mape, ali i plakate
- vrijednost i zastupljenost autora u fondu
- sadržaj prikaza
- zastupljenost razglednica u fondu
- zastupljenost plakata u fondu
- stanje građe.

Građu u fondu Zbirke dijelimo na Croaticu i inozemnu građu. Prednost pri nabavi ima *Croatica*, odnosno djela hrvatskih autora, te prikazi hrvatskih krajeva i njezinih stanovnika bez obzira na nacionalnu pripadnost autora.

Ako djelo nije *Croatica*, a ima umjetničku vrijednost bez obzira na podrijetlo autora ili prikazane teme, bit će uvrštena u fond Zbirke.

Način prikupljanja građe:

- kupnja
- dar
- obvezni primjerak
- izdanja Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
- zamjena.

Građa se kupuje od autora, drugih fizičkih osoba ili posrednika – antikvara, galerista i drugih ustanova. Prodavatelji ponude građu s popisom djela i cijenom, a stručne djelatnice Zbirke nakon istraživanja fonda procijene vrijednosti za Zbirku te odlučuju o tome treba li ponuđeno djelo kupiti ili ne. Zatim se ispunjava Zahtjev za nabavu, uz obrazloženje zašto je predloženo djelo poželjno za Zbirku te se postupa prema internoj proceduri *Nabava roba, usluga i radova*. Kako je temeljno mjerilo prikupljanja građe umjetnička vrijednost djela, to često podrazumijeva i visoke cijene djela. Izgradnja fonda kupnjom umnogome ovisi o dobivenim novčanim sredstvima.

Donacije su djela autora ili njihovih nasljednika, drugih fizičkih osoba, galerija, antikvarijata ili drugih ustanova. Stručne djelatnice Zbirke nakon pregleda moguće donacije te uvida odgovara li ona mjerilima prikupljanja odlučuju o prihvaćanju donacije. Za donacije u Knjižnici postoji interna procedura *Dar prema NSK*, te i Zbirka postupa u skladu s tom Procedurom. Donaciju na kraju odobrava glavni ravnatelj Knjižnice. Donacija je, kao oblik nabave, nepredvidiva te je teško unaprijed planirati količinu darovane građe.

Obvezni primjerak počeo je pristizati u Zbirku šezdesetih godina dvadesetoga stoljeća. Takav način nabave moguć je samo za razglednice, plakate, ali ne za izvornu umjetničku građu. Tako se kod plakata za Zbirku odabiru samo oni s naglašenom likovnom, umjetničkom vrijednosti. Razglednice s prikazima hrvatskih gradova imaju prednost u odabiru, ali uvrštavaju se i razglednice gradova iz cijeloga svijeta. Ostala građa istoga oblika pripadala bi u sitni tisak.

Grafička zbirka ima jasne parametre što prikuplja, ali je u ostvarenju ovisna o vanjskim čimbenicima, kao što su novčana sredstva i donacije.

Pri odabiru građe sudjeluju sve stručne djelatnice Zbirke.

Obrada

Postupak obrade građe – crteža, grafika, grafičkih mapa, ex librisa, plakata i razglednica provodi se u cijelosti u prostorijama Grafičke zbirke. Nakon nabave, odnosno ulaskom u Zbirku, vodi se dokumentacija o građi, unosi se u dnevnik, inventarnu knjigu za pojedinu vrstu građe te se strojno

katalogizira, a za crteže i grafike izrađuju se i kataloški listići. Pri obradi građe u formatu MARC 21 kataložni opis izrađuje se prema propisima **objedinjenoga izdanja ISBD**-a, dok se prije obrađivalo prema prema ISBD (NBM) – Međunarodnome standardnom bibliografskom opisu neknjižne građe. U kataložnoj se obradi koristi i Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga – PPIAK. Građa se u Zbirci obrađuje formalno i sadržajno.

Korisnici i korištenje građe

Korisnici

U Zbirci se godinama vodi popis o korisnicima i građi koju koriste.

Korisnike Grafičke zbirke možemo podijeliti na:

- korisnike specijaliste, u koje se ubraja osoblje muzeja, galerija, knjižnica, te akademska zajednica – profesori, asistenti i studenti
- širu javnost.

U Grafičkoj zbirci najzastupljeniji su korisnici specijalisti koji se bave stručnim ili znanstvenim istraživanjima te koriste građu Zbirke kao glavni izvor informacija ili kao pomoćno sredstvo, kao na primjer priručnu literaturu u svezi s njihovim područjem zanimanja.

Svrha korištenja građe može biti znanstvena, stručna, ali često i osobni interesi pojedinaca koji proučavaju građu radi, na primjer, nasljedstva.

Korištenje građe

Korisnici mogu koristiti građu jedino u čitaonici Zbirke.

Svi korisnici trebaju se zabilježiti na posebnome papiru.

Građa za izložbe koristi se u prostoru Knjižnice prema Proceduri za izlaganje građe iz fonda

Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu u prostoru Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

Građa se može posuditi i izvan Knjižnice, u drugoj ustanovi za izložbu prema Proceduri za posudbu građe Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu radi izlaganja izvan njezina prostora u Hrvatskoj i inozemstvu.

Korisnici mogu zatražiti preslik djela iz fonda Zbirke za potrebe seminara, diplomskih, doktorskih i magistarskih radova te stručnih i znanstvenih tekstova.

U slučaju komercijalne uporabe preslikanih radova korisnik mora dobiti prava na korištenje od autora ili nasljednika.

Preslici se naplaćuju prema Cjeniku objavljenom na portalu Knjižnice.

Od 2016. godine Grafička zbirka sa svojom građom – crtežima, grafikama, plakatima i razglednicama sudjeluje na portalu Digitalne zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu koji omogućuje povezivanje bibliografskoga zapisa sa slikovnim prikazom te je tako korisnicima omogućen pristup građi na daljinu.

Izložbena djelatnost

Izložbena djelatnost kao jedna od bitnih djelatnosti Zbirke nije ispunjena u cijelosti.

Zbirka nema odgovarajući izložbeni prostor u kojem bi mogla izlagati djela iz svojega fonda. Povremene izložbe održavaju se u predvorju Knjižnice te čitaonici Zbirke. Izložbe su kratkotrajne zbog neodgovarajućih uvjeta izlaganja.

Građom iz svojega fonda Zbirka je prisutna na veliku broju izložaba koje se odražavaju u Hrvatskoj, a povremeno i izvan njezinih granica. Prije posudbe građu pregledava stručno osoblje Zbirke, kolegice i kolege iz Odjela *Zaštita i pohrana* Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu te ovisno o stanju građe odlučuje se o posudbi koja dalje prati Proceduru za posudbu građe Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

O posudbi građe izvan Knjižnice vodi se dokumentacija te se građa posuđuje samo uz postojanje Ugovora o posudbi i pripadajućim dodatcima, i to popisom građe s procjenom, zapisnikom o stanju građe, jamstvom o osiguranim mikroklimatskim i sigurnosnim uvjetima prostora u kojem se građa izlaže, kao i policom osiguranja tijekom prijevoza i trajanja izložbe.

Zaštita

U skladu sa svojom ulogom, Zbirka trajno čuva i osigurava dostupnost građe. S toga gledišta potrebno je, osim dokumentacije/obrade i zaštitnoga snimanja, u suradnji s konzervatorima restauratorima procijeniti i smanjiti opasnosti od propadanja, konzervirati i restaurirati oštećenu građu, pohraniti je u odgovarajuće mape, paspartue, ovitke i dr. te je smjestiti u namjenske i sigurne spremišne prostore u kojima su osigurani odgovarajući uvjeti pohrane, kao što su temperatura, relativna vlažnost zraka, strujanje i pročišćivanje zraka. Radi neprekidna praćenja mikroklimatskih uvjeta u spremištima su postavljeni *data loggeri*, koji se očitavaju jedanput mjesečno, a prema potrebi i češće.

Preventivna zaštita provodi se od ulaska građe u Zbirku, u radnome prostoru Zbirke, spremištima, čitaonici, izložbenim prostorima, prostoru gdje se građa konzervira i restaurira, kao i upravljanjem, pakiranjem i prijevozom. Preventivne aktivnosti prilagođene su posebnostima Zbirke.

Građa se dokumentira i fotografira. Vodi se evidencija izložaba i posudbe građe za izložbe te postupci zaštite na građi.

Inventarna knjiga, kao i sva druga dokumentacija o građi Zbirke, pohranjuje se u digitalnome obliku.

Smještaj fonda

Građa Zbirke smještena je u spremišnim prostorijama bez dnevnog svjetla s odgovarajućom opremom koja olakšava logističko upravljanje građom, skupno i pojedinačno, smanjuje mogućnost oštećenja građe pri redovitome upravljanju te olakšava provođenje izvanrednih zaštitnih postupaka i evakuaciju građe na učinkovit način, osim u slučaju crteža i grafika velika formata – najduži crtež 1320 x 3300 mm i najšira grafika 1560 x 2096 mm za koje su potrebni veći ormari. Police i ormari u prostorima za smještaj građe su metalni.

Zbirka posjeduje i 3D umjetnine (grafike) koje zahtijevaju odgovarajući smještaj u kutije.

Građa Zbirke pohranjena je u trima spremišnim prostorijama te je razvrstana prema svojstvima koja odgovaraju smještaju određene građe. Najvrjednija građa smještena je u tzv. trezorskom spremištu s kontroliranim ulazom i automatskom dojavom za gašenje požara halonom 1301. Preostale, odnosno dvije spremišne prostorije te čitaonice, opremljene su *sprinkler* sustavima za gašenje raspršenom vodom. Čitaonica u kojoj se u metalnim ormarima nalazi Referentna zbirka nije opremljena alarmom te nema kontrolirani ulaz.

Spremišni prostor čisti se u određenim razmacima i u njemu se provode preventivne mjere sanitacije na kvartalnoj razini. Osim održavanja i čišćenja prostora, bitno je održavanje polica/ormara urednima, pažljivo i pravilno upravljanje te opremanje i smještaj građe.

Sigurnost Zbirke

Cjelokupna zaštita fonda Zbirke/Knjižnice osigurava se sustavom tehničke zaštite, tjelesne zaštite te zaštite od požara zgrade Knjižnice. Sustav tehničke zaštite obuhvaća protuprovalni i vatrodjavni sustav, videonadzor, kontrolu pristupa te kontrolu iznošenja građe. Protuprovalni sustav uključuje se nakon završetka radnog vremena.

Konzervacija i restauracija

Tijekom redovitoga pregleda izdvaja se oštećena građa i izlaže se odgovarajućemu konzervatorsko-restauratorskom postupku.

Prednost u postupku zaštite ima vrijedna građa te ona građa koja je predmet projekta ili posudbe za izložbe.

Procjena rizika i plan zaštite u kriznim uvjetima

Prijetnje iz kojih mogu nastati opasnosti koje će utjecati na Zbirku podrazumijevaju prirodne, tehničke i antropogene izvore. Prema načinu nastanka mogu biti redovite ili izvanredne, prema dinamici spore, postupne ili brze, a prema karakteru nastupanja primarne, sekundarne ili kaskadne. U sklopu plana zaštite Zbirke u kriznim uvjetima, koji u završnici mora biti integriran ili usklađen s planom zaštite u kriznim uvjetima ostalih zbiraka Knjižnice, potrebno je ocijeniti prijetnje, odnosno utvrditi opasnost, dovesti ih u odnos s čimbenicima otpornosti na prijetnje, odnosno utvrditi otpornost, te dati ocjenu

spremnosti Knjižnice da osigura zaštitu Zbirke u kriznim uvjetima. Osim početne procjene rizika u prostorima Zbirke, za dijelove građe koja se posuđuje ili iz drugoga razloga premješta, kao na primjer izložbe, potrebno je izraditi djelomičnu procjenu opasnosti i plan zaštite u kriznim uvjetima za premještenu građu.

Procjenu rizika za Zbirku potrebno je osuvremeniti barem svake dvije godine, prema potrebi i češće, a obvezno u slučaju izgreda ili bitnih izmjena u svezi s organizacijom i čuvanjem Zbirke.

Zaštita Zbirke u kriznim uvjetima podrazumijeva dosljedno i neprekidno provođenje mjera prevencije te pripreme odgovora i oporavka koje propisuju zakonski i interni propisi u svezi sa zaštitom knjižnične građe. Osobito je bitno poduzeti preventivne mjere kako bi se građu zaštitilo od štete koju može prouzročiti pokretanje *sprinkler* sustava.

Literatura

Collection Development Policy National Library of Australia. Dostupno na:

<https://www.nla.gov.au/collection-development-policy/pictures>.

Collections Management Policy The Museum of Modern Art. Dostupno na:

https://www.moma.org/momaorg/shared/pdfs/docs/explore/CollectionsMgmtPolicyMoMA_Oct10.pdf

Nabava roba, usluga i radova (interna procedura).

Pravilnik o uvjetima i načinu korištenja građe i usluga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

Dostupno na: <http://www.nsk.hr/pravilnici-i-poslovnici>.

[Pravilnik o postupanju s građom koja pristiže kao obvezni primjerak u NSK](#) (interni dokument).

[Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi \(NN 108/02\)](#) (citirano 17. travnja 2018.).

Procedura o provedbi mjera u području fizičke sigurnosti knjižnične građe (interna procedura).

Pravilnik o zaštiti od požara Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (interni dokument).

Procedure za izložbe dostupne na: <http://www.nsk.hr/wp-content/uploads/2017/03/Procedura-3.pdf>.

[Procedura za izložbe građe iz fonda Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu u prostoru Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.](#)

[Procedura za izložbe građe vanjskih partnera i suradnika u prostoru Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.](#)

[Procedura za posudbu građe Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu radi izlaganja izvan njezina prostora u Hrvatskoj i inozemstvu.](#)

[Procedura izložbe građe iz fonda Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu izvan njezina sjedišta u Hrvatskoj ili inozemstvu.](#)

Smjernice za izgradnju zbirke *Croatica*. Dostupno na: <http://www.nsk.hr/category/elektronicka-izdanja>.